

Píše Ingeborg Fiala-Fürst

(E*forum, 25. 05. 2015)

Sborník **Prag - Provinz** (*Praha -periferie*), vydaný na podzim 2014 v již dobře známé úpravě nakladatelství Arco, obsahuje na více než 300 stranách dvanáct příspěvků k různým tématům německy psané literatury z českých zemí, jež zazněly během stejnojmenné konference v Liberci v roce 2011. Je ovšem velká škoda, že cesta od referátu k jeho knižní publikaci trvala celé tři roky, neboť aktuální a živá diskuze o prezentovaných tezích je nyní už jen sotva možná: mezitím bylo uspořádáno několik dalších konferencí a diskusních fór, na nichž byly tyto myšlenky rozvedeny.

V tomto případě to má totiž mimořádně naspěch (což se jinak ve spíše klidné oblasti humanitních věd stává zřídka) - zdá se, že se v posledních asi deseti letech na poli českoněmecké literatury dalo do pohybu něco, co si žádá diskusi bez prodlení. Tento pohyb lze popsat jako posun, oslabení nebo dokonce odstranění hranic mezi „tou“ pražskou německou literaturou a okolní „regionální“ německou literaturou v českých zemích, zároveň jako obohacení badatelských metod o otázky z oblasti kulturních dějin, literární sociologie, recepční estetiky a dějin médií (které byly ovšem ojedinele přítomny už dříve) a nakonec jako rozhodující rozšíření korpusu diskutovaných textů.

Všichni autoři (včetně Petera Bechera, autora úvodní eseje) se chvályhodně pevně drželi zadaného úkolu pojednat o vztahu pražského centra a česko-moravské periferie. Toto pojednání má nejprve podobu polemiky (v úvodním příspěvku Jörga Krappmanna a Manfreda Weinberga) proti Paulu Reimannovi a Eduardu Goldstückerovi, jimž je přičítána zodpovědnost za vznik hranice mezi pražskou německou literaturou a ostatní německy psanou literaturou Čech, Moravy a Slezska, kterou vytyčili jako autoři úvodních studií sborníku *Weltfreunde* (1965) a která je dnes omezující. Zúčtování s Goldstückerovým pojmem pražské německé literatury, která „se odvozuje z podmínek, jež jsou teoreticky nekonzistentní“, a která „neodpovídá skutečným poměrům“ (s. 36), stejně jako charakteristika výsledků, kterých „skutečně ‚dosáhla‘ konference pořádaná v Liblicích v roce 1965 s názvem *Weltfreunde*“, jako „přidružení určitého členu k pojmu ‚pražská německá literatura‘“ (s. 28) je - takto bez jakéhokoliv ohledu na dobu, kdy tyto formulace vznikly - celkem tvrdé a nespravedlivé, ale přesto legitimní. Proč by totiž mělo dnešní badatele zajímat, za jakých okolností jejich duchovní otcové vystavěli své teoretické konstrukce (na kterých nakonec jediné záleží)? Z ostatních statí ovšem jasně vyplývá, že Goldstücker byl snad nejvlivnějším stoupencem, rozhodně ale ne zakladatelem této dichotomie, která byla v nejrůznějších podobách a s nejrůznějšími akcenty formulována nejpozději od konce 19. století v samotných textech německy psané literatury.

V dalších příspěvcích autoři o zadaném tématu píší smířlivěji a hledají jiné, globálnější a modernější teoretické koncepty, které by příkrou dichotomií zmírnily a oslabily (Krappmann/Weinberg, Bescansová, Maidl). Ve většině statí jde o soustředěné a kritické přezkoumání „zvláštních“ textů, tedy textů, které literární věda považuje nanejvýš za „oddenky“ a řadí je ke kulturněhistorickému prostředí nebo mezi „prefenomény a epifenomény literatury“ (Karlheinz Rossbacher: *Heimatkunstbewegung und Heimatroman*, 1975, s. 66), které jsou ale pro kýženou redefinici pojmu německy psané literatury z českých zemí zásadní, tedy katalogy nakladatelství a statistické i programové publikace sdružení nakladatelů, jejichž prozkoumání překvapivě ukázalo, že „pražská německojazyčná nakladatelství byla téměř zanedbatelná“ (Hall, s. 56). Barbara Köpplová zkoumá příspěvky v tisku již desítky let, ovšem z nezvyklé perspektivy (čtenářské spektrum, možnosti odbytu a distribuce, určující politický diskurs a podobně). Köpplová provedla pro tento svazek „předběžný průzkum literárně-kulturní komunikace na stránkách německojazyčných periodik“ (s. 71) na příkladu věstníku *Teplitz-Schönauer Anzeiger* a deníku *Prager Abendblatt* a potvrdila nepoměr Prahy a provinčních oblastí. Další periodikum, konkrétně Sauerův měsíčník *Deutsche Arbeit*, analyzuje Steffen Höhne, přičemž sleduje jeho cíl vytvořit „českoněmeckou identitu“ (s. 123), nejprve (pod Sauerovým vedením) s duchovním centrem v Praze, později bez Prahy, a roli Prahy (pro okolní regiony) zachycuje zajímavým a opět velmi nezvyklým způsobem: „Praha tvoří [...] potenciální prázdné místo chybějícího centra“ (s. 128). Höhne srovnává cíle měsíčníku *Deutsche Arbeit* s Mühlbergerovým časopisem *Witiko*, jehož „požadavek prostředkování v utrakvistické tradici [...] byl čímkoliv jiným než samozřejmostí, natož pak aby mohl být přijat většinou“ (s. 135), a proto, jak již bylo mnohokrát řečeno, vyšel přes veškeré snahy naprázdno (srov. s. 115). K obrovskému vědeckému posunu dochází také díky analýze německých prvorepublikových školních učebnic a čítanek, kterou včetně přesného popisu kulturněpolitického kontextu jejich vzniku provedl Mirek Němec.

I pokud se autoři obrací k „běžným“, tedy beletristickým textům, snaží se kriticky zhodnotit „ostrou hranici v hypotéze dvou literatur“ (s. 163), a nakonec ji odmítají jako problematickou, nepřiliš užitečnou, a tím pádem neudržitelnou. Gerhard Trapp se tak věnuje publicistickým esejům Johannese Urzidila, Karsten Rinas žánru hraničářských románů (překvapivě na základě analýzy „pražského románu“ *Rodina Lowositzova* od Auguste Hauschnerové), Kurt Krolop spisku *Sudetoněmecké zrcadlo bláznů* od Fritze Hernecka (opět jeden z detektivních objevů, které jsou pro Krolopa typické), Kristina Lahlová románům s ústřední postavou učitele, Carme Bescansová dvěma románům s tématem ztráty domova (Pleyer: *Puchner*, Rühle-Gerstelová: *Přelom*) a Klaus Heydemann básním Huga Saluse.

Příspěvky svazku *Prag - Provinz* jistě nejsou pouhým sporem o nomenklaturu, nýbrž skutečně cennými pokusy o „redefinici“ českoněmecké literatury (včetně literatury pražské) jako předmětu výzkumu. Jde o velice čtivé příklady toho, jak autoři nejrůznějšími metodami zkoumají řadu dosud opomíjených pramenů všech literárních žánrů, a to bez předsudků a bez ohledu na předepsané hranice. Jejich bádání zahrnuje

široký časový úsek i mnoho literárních epoch (příčemž by diskusi o vztahu Prahy a periferie samozřejmě obohatilo i zohlednění starších literárních epoch, jako je romantika nebo doba předbřeznová - na sborníky, které se těmto epochám věnují nebo věnovat budou, lze nahlížet jako na doplnění tohoto svazku). Jde o výzkum, který by mohl zbavit badatelské prostředí pokřivených představ a myšlenkově ho pročistit.

Překlad Barbora Kukrechtová

www.ipsl.cz